

SO'Z BOYLIGINI OSHIRISHNI O'RGATISH

Botirova Nilufar Furkatovna,

Buxoro davlat pedagogika instituti, Xorijiy tillar kafedrası katta o'qituvchisi
nilufarbotirova777@gmail.com

Annotatsiya: Talabalar ko'pincha lug'atni o'rganishga juda tasodifiy tarzda yondashadilar. Ushbu maqolada ularni tizimliroq bo'lishga qanday rag'batlantirish kerakligi ko'rib chiqiladi. Lug'atni haqiqatan ham bilish uchun qanday ma'no jihatlari kerakligini o'rganish uchun lug'atni taqdim etish va mashq qilishning bir qancha usullari taqdim etiladi. So'nggi yillarda o'qituvchilarning lug'atga munosabati juda o'zgardi. Leksika so'zidan foydalanish (tanishroq lug'at o'rniga) tushunish, munosabat va yondashuvdagi tub o'zgarishlarni aks ettiradi.

Kalit so'zlar: leksika, korpora, tovush, urg'u, lug'at namunalari, tizimli yondashuv, tarjimaga yondashuv, lug'aviy bo'lak, analitik.

TEACHING TO INCREASE VOCABULARY

Batirova Nilufar Furkatovna,

Senior Lecturer, Department of foreign languages
Bukhara State Pedagogical Institute

Annotation: Students often approach the study of vocabulary in a very random way. This article will look at how to encourage them to become more systematic. To learn what aspects of meaning are needed to really know the vocabulary, several ways to present and practice the vocabulary are presented. In recent years, the attitude of teachers to the dictionary has changed a lot. The use of a lexical word (instead of a more familiar dictionary) reflects fundamental changes in understanding, attitude, and approach.

Keywords: lexicon, corpora, sound, stress, dictionary examples, systematic approach, translation approach, dictionary slice, analytic.

ОБУЧЕНИЕ УВЕЛИЧЕНИЮ СЛОВАРНОГО ЗАПАСА

Ботирова Нилуфар Фуркатовна,

Старший преподаватель кафедры иностранных языков
Бухарский государственный педагогический институт,

Аннотация: Студенты часто подходят к изучению словарного запаса очень непринужденно. В этой статье рассматривается, как побудить их стать более систематичными. Предлагается несколько способов представить и попрактиковаться в словарном запасе, чтобы узнать, какие аспекты значения необходимы для истинного знания словарного запаса. За последние годы отношение учителей к словарю сильно изменилось. Использование словарного запаса (вместо более знакомого словарного запаса) отражает фундаментальные изменения в понимании, отношении и подходе.

Ключевые слова: лексика, корпорация, звук, ударение, образцы лексики, системный подход, переводной подход, лексический фрагмент, аналитический.

KIRISH.

Uzluksiz ta'lim tizimida tillarni o'rganish o'quvchilarning o'z fikrini og'zaki va yozma tarzda ifodalash ko'nikmasini rivojlantirish uchun nutqini leksik birliklar bilan boyitish; adabiy va badiiy tilning grammatik shakllarini egallashlariga erishish; gapda so'zlarning grammatik qurilishini o'zlashtirishlarini ta'minlash maqsadini ko'zlaydi. Bu maqsadni amalga oshirish uchun maxsus leksik-semantik mashqlar tizimini ishlab chiqish, ta'limning ko'rgazmalilik, muvofiqlik, izchillik, soddadan murakkabga qarab borish, onglilik, rivojlantiruvchi kabi tamoyillariga amal qilish taqozo etiladi.

Korpora (tahlil qilinadigan real suhbatlar va boshqa matnlarning umumiy kompyuterlashtirilgan ma'lumotlar bazalari) va ularga asoslangan lug'atlar, grammatika kitoblari va boshqa manbalarning mavjudligi ortib borayotgani tilning ilgari amalga oshirilmagan ko'plab hayratlanarli xususiyatlarini ochib berdi.

MATERIALLAR VA METODLAR.

1993 yilda nashr etilgan Maykl Lyuisning "Lexical Approach" nomli samarali kitobi leksikaning ahamiyati va sinfdagi lug'at ishlarining zaifligi haqida xabardorlikni oshirishda kasbga sezilarli ta'sir ko'rsatdi [1]. Xo'sh, leksika nima? Bu shunchaki lug'at uchun chiroyli so'z emasmi? Leksikaning grammatika bilan qanday aloqasi bor?

Quyidagi so'zlardan qaysi birini leksika/lug'at darsiga (masalan, grammatika darsidan farqli o'laroq) kiritish uchun mos deb hisoblaysiz? *Computer, water, stock market, go off, pass the exam, swim against the tide, it's up to you.* Ta'lim berishda bo'shliqlar bilan chegaralangan har bir harflar to'plamini alohida birlik sifatida ko'rib chiqishimiz kerakmi? Yoki ayrim so'z birikmalarini bir guruhlash, bir ma'no, bir lug'aviy bo'lak sifatida qabul qilish mantiqiyroqmi?

Computer va *water* tanish bir so'zli lug'at namunalari, ammo *stock market* haqida nima deyish mumkin? Bu ikki so'z doimiy ma'no bilan birga topiladi. Bu, albatta, lug'atning yagona elementi hisoblanadi (uning lug'atda o'z yozuvi bor). *Stock market* va *market* so'zini alohida o'rgatish va o'quvchilar qandaydir tarzda ularni yangi ma'no yaratish uchun birlashtirishdan voz kechishlariga umid qilish

qanchalik foydali bo'lar edi? Qimmatli qog'ozlar bozori bitta leksik elementga misol bo'lib, bu holda bitta emas, balki ikkita so'zdan iborat.

Go off ning mumkin bo'lgan ma'nolaridan biri portlashdir (Xuddi *The bomb went off* kabi). Bu yerda (birjadan farqli o'laroq) ma'noni taxmin qilish mumkin emas, hatto talaba *go* va *off* ma'nosini bilsa ham. Bu ikki so'zli lug'aviy bo'linma o'z qismlari yig'indisidan ko'proq bo'lgan individual o'ziga xoslikka ega bo'lib, uning variant shakllari ham bor (*go off, going off, went off* va hokazo). Sinfda biz o'z-o'zidan lug'at bo'lagi sifatida *go off* bilan shug'ullanishimiz kerak [2].

Swim against the tide iborasida to'rtta so'z o'ziga xos, aniq ma'noga ega (ehtimol, boshqa tilda buni bir so'z bilan aytish mumkin). U lug'atlarda keltirilgan (ba'zan idioma sifatida tasniflanadi). Buni sobit til bo'lagi sifatida o'rgatishimiz kerakmi? Bu to'rt so'zdan iborat lug'aviy bo'linma – to'rtta so'zni ifodalash uchun zarur bo'lgan yagona ma'no birligi kabi ko'rinadi. Agar biz biron bir so'zni o'zgartirsak, biz tanish bo'lakni yo'qotamiz – *swim along the tide* yoki *dive against the tide* xuddi shunday ishlamaydi. Shunga o'xshash bo'laklar – *jump on the bandwagon, kick the bucket, paint the town red, put two and two together, have both feet on the ground* va hokazo.

Pass the exam bir xil turdagi alohida ma'noga ega emas. *The exam* va *pass* bir-biridan ajralib turadigan ko'rinadi, biz *the exam* oldidan bir xil darajada yaxshi bo'lishi mumkin bo'lgan ko'plab muqobil so'zlarni o'ylashimiz mumkin. Shu bilan birga, *pass* ko'pincha *exam* bilan birga kelishi aniq (masalan, *fail, take, enter* va boshqa bir nechta so'zlar). Bularning barchasi imtihon bilan umumiy birikmalar, odatda shu so'z bilan birga keladigan so'zlar. Bular turg'un leksik bo'laklar emas, balki ehtimoliy, umumiy birikmalardir.

It's up to you kabi iboralar yanada qiyinroq muammo taqdim etadi. Bu bitta leksik bo'lakmi yoki so'zlovchi (grammatika qoidalarini bilgan holda) har safar kerak bo'lganda yangisini tuzadigan gapmi? Boshqa misollarni ko'rib chiqing: *it's all the same to me, what on earth..., minding my own business, funny you should say that, sorry I'm late, wouldn't you rather ..., it'll do* va hokazo. Bu elementlar, ehtimol, ko'pchilik lug'atlarda uchramaydi, lekin, baribir, ular alohida so'zlar kabi

sobit elementlar bo'lish elementiga ega ko'rinadi. Hozirgi kunda ona tilida so'zlashuvchilar bu turdagi iboralarni so'zma-so'z tuzmaydilar, balki tayyor til bo'laklarini ajratib olib, to'liq ma'noni ifodalash uchun ularni boshqa til elementlari bilan birlashtiradilar, deb ishoniladi.

Leksika kuchli ma'no tashuvchisidir. Yangi o'rganuvchilar ko'pincha alohida so'zlarning akkumulativ ta'siridan foydalangan holda ingliz tilida muloqot qilishni boshlashadi. *“Yesterday. Go disco. And friends”*. *“Disco”* grammatikadan butunlay ajralgan holatda ham, xabarning ko'p qismini tashish xususiyatiga; bunda ma'no faqat leksika orqali ifodalanadi. Grammatikani yaxshi bilish esa unchalik kuchli vosita emas. *“I wonder if you could lend me your...”* bo'shliqni to'ldirish zarur, chunki bo'sh qolgan so'z - calculator o'z-o'zidan kerakli xabarning muhim qismini yetkazishi mumkin: "Calculator?"

Leksikaning kommunikativ kuchini anglagan o'quvchi ko'p sonli so'zlar to'g'risida amaliy bilimga ega bo'lishni oqilona maqsad qilishi mumkin: "Qancha ko'p so'z bilsa, shunchalik aniq ma'nolarni ifoda etish mumkin". Ammo (ko'pchiligimiz boshqa tillarni o'rganishimizdan eslaymiz) leksika bilan tanishish juda qiyin. Kitobdagi mashqlar so'zlarning uzun ro'yxati va ularning tarjimalari har doim ham xotirada qolmaydi va hatto biz xohlagan so'zni eslay olsak ham, u har doim ham o'z jumllarimizga mos kelavermaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR.

Tarjimaga yondashuv muammoning bir qismidir. Leksik elementlar o'z tillarida yashaydi va lug'at tarjimasi so'zning ma'nosiga kirish imkonini berishi mumkin bo'lsa-da, u bizga hech qachon bu so'zning uning tilida qanday mavjudligi sirlarini ochib bera olmaydi. Buning o'rniga bizda savollar qoladi:

- Qaysi leksik bo'laklar shu ma'noga o'xshash? Ular ma'no jihatidan qanday farq qiladi?
- Bu lug'aviy bo'lak turkumga kiradimi yoki turdosh leksik birliklar guruhiga kiradimi? Boshqa a'zolar nima? Ular bir-biriga qanday munosabatda?
- Yana qanday leksik birliklar odatda bu bilan birga keladi (ko'pincha gapda undan oldin yoki keyin keladi)?

- Odatda leksik bo'lak turg'un so'z birikmasi tarkibida ishlatiladimi?
- Qismlarni qo'shish yoki olib tashlash yo'li bilan yana qanday leksik birikmalar yasalishi mumkin?
- Ushbu leksik bo'lak odatda topilgan yoki topilmaydigan holatlar va kontekstlar qanday?

Ko'pgina o'qituvchilar bunday savollarga javob berish yo'lidagi foydali birinchi qadam - bu tarjima lug'atlaridan ko'ra inglizcha-inglizcha lug'atlardan foydalanishni rag'batlantirish (va o'quvchilarni o'rgatish) ekanligini bilishadi. Bunday lug'atlarda odatda tipik qo'llanish namunasi bo'lgan jumlar, umumiy jumla shakllari, talaffuz, boshqa leksik bo'laklar bilan aloqalar va boshqalar haqida eslatmalar taqdim etiladi. O'quvchilarni lug'atlardan samarali foydalanishga o'rgatish o'quvchilarga ular sinfda va undan tashqarida foydalanishlari mumkin bo'lgan qimmatli ko'nikmalarni beradi.

Siz o'quvchilarga so'z o'rganishda yordam berishning boshqa tizimli usullarini topishingiz kerak. Dars o'rtasida tasodifiy tushuntirishlar va o'sha zahatiyoq berilgan misollar kutilmagan muammolarni joyida hal qilishi mumkin, ammo bu tarzda ko'rib chiqiladigan leksik elementlar uzoq muddatli ingliz tilini o'rganuvchining o'z zaxirasining bir qismiga aylanishi dargumon. Bundan farqli o'laroq, tizimli yondashuv dars vaqtini leksikani o'rganishning quyidagi bosqichlarining har birida o'quvchilarga yordam berishga bag'ishlashi mumkin:

- (1) Yangi leksik elementlar bilan tanishish va ularni tushunish va ulardan foydalanish
- (2) Ulardan foydalanishni mashq qilish
- (3) Ularni yodlash
- (4) Ularni eslash va ishlatish [3].

Leksika ishini rejalashtirishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan narsa unumdor va retseptiv leksika o'rtasidagi farqdir. Biz hammamiz kundalik vaziyatlarda ishlatganimizdan ko'ra ko'proq leksik elementlarni tushunamiz; masalan, ushbu bo'limda siz *defy*, *conveyed*, *acquire* va *systematic* so'zlarini ko'rgansiz, ammo so'nggi bir necha hafta ichida ulardan birontasini ishlatgan

bo'lishingiz dargumon. Bizning retseptiv leksik - bu biz taniydigan va tushunadigan, lekin kundalik nutqda ishlatilmaydigan leksik elementlar to'plami. Boshlang'ich darajasida til o'rganuvchilar tomonidan o'rganilgan ko'pgina yangi leksik birliklar aniq amaliy foydalanishga ega; ular tezda o'quvchilarning kundalik ingliz tilining bir qismiga aylanadi - ularning samarali lug'ati tarkibiga kiradi. Talabalarga og'zaki muloqotda yangi leksik elementlarni mashq qilish imkoniyatini berish orqali bunga yordam berishingiz mumkin. Tovushlar va stressni to'g'ri qabul qilish orqali yaxshi talaffuzni rag'batlantirish mumkin.

XULOSA.

Talabalar ko'proq va ko'proq leksik elementlarni o'rgangan sari, ular ko'p narsalar unchalik foydali bo'lmasligini va, ehtimol, o'qish yoki tinglash kontekstida faqat vaqti-vaqti bilan uchrashishini bilib olishadi. Talabalarni bunday leksik birikmalarni mashq qilishga undashning ma'nosi kamdek tuyulishi mumkin. Talaffuz ustida ishlash hali ham foydali bo'lishi mumkin, lekin muloqot amaliyotining bir qismi sifatida emas, balki analitik (ya'ni, qaysi bo'g'in urg'uli?) bo'lishi mumkin kabi masalalar yuzasidan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Bakhronova, M. A., & Sayfullayeva, M. (2022). DICTATION AS LANGUAGE LEARNING TOOL. Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования, 2(17), 252-258.
2. G'ayratovna, G (2023). JADID LITERATURE EXPONENTS. Лучшие интеллектуальные исследования, 9(3), 94-102.
3. G'aniyeva, H. (2023). STILISTIK USLUBLARNING BADIY MATNDA ISHLATILISHI. Мактабгача таълим журналы, 7(Мактабгача ta'limda xorijiy til).
4. Izomovich, R. Z., & Mohinur, N. (2023). TIL O'QITISHDA MANIPULYATSIYANING O'RNI VA MUHIM AHAMIYATI. Integration Conference on Integration of Pragmalinguistics, Functional Translation Studies and Language Teaching Processes, 312–314.
5. Izomovich, R. Z., & Fazliddinova, U. D. (2021). The Problems of Second Language Acquisition and Writing in Teaching English Language. "ONLINE - CONFERENCES" PLATFORM, 229–233.